

Zaprimljeno:21.6.2015.

Prethodno priopćenje

UDK: 364.65

POTENCIJALI DOMOVA ZA DJECU BEZ ODGOVARAJUĆE RODITELJSKE SKRBI IZ PERSPEKTIVE ODGAJATELJA

Lucija Vejmelka
Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet
Studijski centar socijalnog rada
Teodor Sabolić, mag.polit.soc.

SAŽETAK

Najbolji interes djeteta primarno je načelo kojim bi se stručnjaci trebali voditi tijekom skrbi o djeci - za vrijeme kad je dijete u obitelji, kod izdvajanja djeteta iz obitelji te za vrijeme smještaja u instituciji, pa tako i po izlasku djeteta iz skrbi. U svrhu unapređenja institucionalne skrbi za djecu, a u vidu očuvanja najboljeg interesa djece, provedeno je istraživanje s odgajateljima (N=71) iz svih 14 državnih domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Republici Hrvatskoj. Cilj istraživanja bio je utvrditi potencijale domova te mogućnosti unapređenja institucionalnih oblika skrbi za djecu u vidu očuvanja najboljeg interesa djeteta, iz perspektive odgajatelja. Podaci su prikupljeni upitnikom s otvorenim pitanjima te su obrađeni kvalitativnom metodom tematske analize. Analiza podataka pokazala je kako odgajatelji prepoznaju određene pozitivne aspekte psihosocijalne klime – stanje međuljudskih odnosa, prostor i aktivnosti doma, okolina doma te zajednica u kojoj je dom smješten - kao potencijale skrbi za djecu te smatraju kako bi se njihovim unapređenjem podigla razina kvalitete skrbi za djecu. Također, odgajatelji smatraju i kako je potrebno raditi na poboljšanju uvjeta rada u domovima za djecu, a u cilju pružanja kvalitetnije stručne pomoći i podrške djeci koja su u skrbi. Naposljetku, potrebno je raditi na transformaciji domova u „obiteljski tip“ smještaja te podizanju kvalitete psihosocijalne klime u domovima, s ciljem očuvanja najboljeg interesa djeteta tijekom smještaja u instituciji.

Ključne riječi: institucionalna skrb za djecu, mogućnosti unapređenja, perspektiva odgajatelja

UVOD

Konvencija o pravima djeteta (2001) već u preambuli navodi da „...dijete, radi potpunog i skladnog razvoja svoje osobnosti, treba rasti u obiteljskoj sredini, u ozračju sreće, ljubavi i razumijevanja“, te da je obitelj „temeljna društvena skupina i prirodno okruženje za odrastanje i dobrobit svih njenih članova, a posebice djece“. Za pravo djeteta na odrastanje u vlastitoj obitelji zalaže se i Organizacija Međunarodne socijalne službe¹, a u dokumentu koji donosi pod nazivom „Pravo djeteta na

¹International socialservices/ ISS

odrastanje u obitelji“ sadržana su načela koja nalažu da „svako dijete ima pravo za odrastanje u obitelji“ (točka 3.1.) te da je „prioritet za dijete da se za njega skrbe njegovi biološki roditelji“². Nadalje, u travnju 2005. godine je Vijeće Europe donijelo dokument pod nazivom Preporuka skupštine ministara (*Committee of Ministers*) zemljama članicama o pravima djece koja žive u institucijama. Preporuka počiva na osnovnim principima koji su navedeni u prilogu publikacije Prava djece pod rizikom i u skrbi, a prvi među njima napominje kako je obitelj prirodno okruženje za razvoj i dobrobit djeteta (Vijeće Europe, 2006). Isto nalažu i stručnjaci u području skrbi za djecu koji se slažu da je odrastanje djeteta u obiteljskom okruženju u najboljem interesu djeteta jer je najzdraviji i najprirodniji način odgoja i razvoja djeteta što potvrđuju brojna istraživanja. Na važnost života unutar obitelji upozoravaju i domaći stručnjaci koji naglašavaju da je obitelj koju čine roditelji i djeca najpoželjniji okvir obiteljskog života koji svojom strukturom djetetu može pružiti optimalne uvjete za njegov psihofizički razvoj (Maleš, 1999, prema Hrabar 2005). Obiteljsko okruženje osobito je važno u prve tri godine djetetova života, kad odnosi između dojenčeta i roditelja imaju snažan utjecaj na tjelesni, psihološki i socijalni razvoj djeteta, a poremećaji tih odnosa, kao npr. odvajanje od roditelja ili traumatična iskustva s roditeljima, remete razvoj djeteta (Jovančević, 2008).

Roditelji imaju prava i dužnosti na davanje odgovarajućeg usmjeravanja i vođenja djeteta u primjeni prava priznatih Konvencijom na način primjeren razvojnim sposobnostima djeteta (čl. 5. Konvencije o pravima djeteta). Također, roditelji su dužni djetetu osigurati uvjete života neophodne za razvoj djeteta, a u okviru svojih mogućnosti i financijskih sposobnosti (čl. 27. Konvencije o pravima djeteta). Isti dokument nadalje navodi da unatoč roditeljskim pravima i obvezama oni nisu jedini odgovorni za stvaranje najprikladnijeg okruženja za razvoj djeteta.

Kad je obitelj u krizi država je dužna pružiti odgovarajuću pomoć roditeljima u obavljanju njihove roditeljske dužnosti te razvijati ustanove i službe dječje zaštite i skrbi (čl. 18., st. 2. Konvencije o pravima djeteta). U navedenom dokumentu primijećena je i važnost sustavnog rada s obiteljima u smislu preventivnog rada s obiteljima, podrške obiteljima, ranih intervencija za obitelji pod rizikom, daljnjeg tretmana obitelji ukoliko za tim postoji potreba te intervencija u zajednici (Ajduković, 2004). Ukoliko ni nakon odgovarajuće podrške državnih institucija roditelji djetetu ne mogu omogućiti adekvatnu skrb te ostanak djeteta u takvoj obitelji ne poštuje najbolji interes djeteta, tada država ima pravo i odgovornost intervenirati krajnjom mjerom - izdvojiti dijete iz takve obitelji te preuzeti daljnju skrb nad djetetom. Uloga je države da omogući djeci adekvatnu skrb ako procijeni da dijete takvu skrb ne dobiva u vlastitoj obitelji, a takve procjene uvjetovane su socijalnim, ekonomskim, ideološkim i intelektualnim kontekstom (Fernandez, 1996). Državna odgovornost spominje se i u dokumentu Vijeća Europe o Pravima djece u skrbi i pod rizikom (2006) koji naglašava odgovornost države za

²Organizacija ISS je razradila listu prioriteta intervencija kada se radi o djeci u riziku od institucionalizacije, a te prioritete su prihvatile različite organizacije, među njima i UNICEF.

dijete, ne samo ukoliko skrb nije moguća u njegovoj vlastitoj obitelji, već i prilikom smještaja djeteta u ustanovu i tijekom njegovog boravka u ustanovi.

Važno je napomenuti kako je prilikom procesa pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji, a s posebnim naglaskom na smjernice Europske unije u području socijalnog uključivanja, Vlada Republike Hrvatske (2011) donijela Strategiju razvoja sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016. gdje se važan naglasak stavlja na transformaciju domova socijalne skrbi uz promicanje i naglasak na izvaninstitucionalnim oblicima smještaja korisnika, odnosno na trend deinstitutionalizacije. Također, jedan od ciljeva Plana deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016./2018. jest „do 2016. godine promijeniti omjer institucijske i izvaninstitucijske skrbi na 20% korisnika u institucijskim oblicima skrbi i 80% korisnika u izvaninstitucijskim oblicima smještaja za djecu i mladež bez odgovarajuće roditeljske skrbi, u skladu s nacionalnim strateškim ciljevima skrbi o djeci i mladima“ (Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2010,4). Unatoč trendu deinstitutionalizacije i određenim prednostima izvaninstitucionalne skrbi za djecu, važno je usmjeriti se i na djecu koja su na smještaju u domovima, budući da je ponekad upravo institucionalni oblik smještaja u najboljem interesu djeteta. Naime, ako se radi o starijoj djeci i adolescentima, djeci s problemima u ponašanju (manjeg intenziteta), djeci koja su doživjela stres ili traumu, djeci s posebnim potrebama, zlostavljanoj ili zanemarivanoj djeci koja imaju potrebu za stručnom pomoći i tretmanom te djeci kojoj je potrebna stalna stručna pomoć koja bi djeci trebala osigurati oporavak i pravilan psihosocijalni razvoj, stručnjaci smatraju kako je upravo skrb u domovima najbolji izbor u skladu s načelom ostvarivanja najboljeg interesa djeteta (Sladović Franz, 2004).

Cilj ovog rada je prikazati rezultate istraživanja provedenog s odgajateljima o potencijalima i mogućnostima unapređenja domova za djecu u Republici Hrvatskoj, s naglaskom na važnost očuvanja najboljeg interesa djeteta kao primarnog načela kojim bi se stručnjaci trebali voditi tijekom skrbi za djecu.

NAJBOLJI INTERES DJETETA U INSTITUCIONALNOJ SKRBI

Institucionalna skrb za djecu ima četiri odvojene, ali paralelne funkcije (Gillian, 1999, prema Vejmelka, 2012,1), održavanje (zadovoljavanje temeljnih tjelesnih i psihičkih razvojnih potreba djeteta u skladu s njegovom dobi, razvojnom fazom te specifičnim zahtjevima), 2) zaštita (sprječavanje daljnjeg zlostavljanja djeteta i/ili drugih oblika ugroženosti uz zaštitu i promociju djetetovih prava i interesa), 3) oporavak (oporavak djeteta od stresnih i traumatskih događaja koji su prethodili ili uzrokovali smještaj u ustanovu), 4) priprema (osposobljavanje djeteta za povratak u

obitelj ili samostalan život razvijanjem praktičnih vještina i znanja te emocionalne stabilnosti i otpornosti). Upravo o načinu i kvaliteti zadovoljavanja ovih funkcija ovisi i kvaliteta skrbi te ostvarenje najboljeg interesa djeteta koji je na smještaju. S druge strane, nekvalitetno, nepravodobno i neadekvatno ispunjenje ovih funkcija ili izostanak neke od njih zapravo predstavlja grubo kršenje djetetovih prava u skrbi i protivno je njegovom najboljem interesu. To upućuje na moguće kumulativne poteškoće koje dijete ima prvo u obitelji iz koje dolazi u skrb a zatim i ustanovi u koju je smješteno što predstavlja dodatan rizik za njegov psihosocijalni razvoj. Dom za djecu specifičan je okolinski kontekst gdje djeca žive zajedno 24 sata na dan i obavljaju razne svakodnevne aktivnosti, a odgojna grupa uvelike zamjenjuje socijalizacijske, ali i praktične funkcije obitelji.

Kritike upućene institucionalnoj skrbi za djecu su mnogobrojne, a ovdje ćemo izdvojiti samo najbitnije. Radi ujednačavanja politike skrbi za djecu te radi unaprjeđivanja skrbi u najboljem interesu djeteta, Europska komisija u okviru programa Daphne pokrenula je studiju "Istraživanje o broju i obilježjima ugrožene djece mlađe od tri godine u institucijama" koju su zajedno proveli Ured Svjetske zdravstvene organizacije za Europu i Sveučilište u Birminghamu (2007). Temeljna preporuka proizašla iz istraživanja glasi: **nijedno** dijete mlađe od 3 godine ne smije biti smješteno u instituciju bez svog roditelja/primarnog skrbnika. U studiji se naglašava "Djeca mlađa od tri godine smještena u institucije bez roditelja pod rizikom su od poteškoća koje obuhvaćaju poremećaj privrženosti, razvojno zaostajanje i neuralnu atrofiju mozga u razvoju. Zanemarivanje i šteta koja nastaje zbog izostanka roditeljske skrbi ekvivalentni su nasilju prema malom djetetu" (Browne, 2009). Ponešto ohrabruju rezultati nekih istraživanja koji su dali nešto optimističniju prognozu za kognitivni razvoj uz sugestiju da rana intervencija može rezultirati oporavkom (Vejmelka, 2012). Uglavnom su poremećaji reverzibilni ukoliko se premještanje natrag u obitelj dogodi unutar 6 mjeseci. Upravo zbog toga važno je da smještaj djece u institucijama bude kratkotrajan i privremen, te da se djetetu što prije osigura njegovo pravo na život u obiteljskom okruženju bilo kroz povratak u vlastitu obitelj ili, ukoliko to nije moguće, smještaj u udomiteljsku, zamjensku obitelj koja će preuzeti skrb za djecu.

Nadalje, stručnjaci vrlo često nisu u mogućnosti individualizirati skrb za dijete, a odgojne grupe kod nas variraju od 5 do 11 djece na jednog stručnog djelatnika po smjeni, čime je ugrožen razvoj sigurne i stabilne privrženosti korisnika. Jedna od karakteristika institucionalnog smještaja je i čest dugotrajan boravak djece u instituciji (5 godina i više) što u prvom redu dovodi do gubitka kontakta između djece i njihovih bioloških roditelja (Sladović Franz, 2004, Sladović Franz, Kregar Orešković i Vejmekla, 2007, Vejmekla, 2012.).

Smještaj djece u domove socijalne skrbi u najvećem dijelu slučajeva obzirom na kritike upućene institucionalnoj skrbi, osim onih tretmanskih koji traže kompleksnu skrb i svakodnevnu stručnu podršku, nije u najboljem interesu djeteta. No, ukoliko je procijenjeno da je smještaj djeteta u

ustanovu potreban obzirom na poteškoće koje dijete ima tada ostvarenje specifičnog najboljeg interesa za to dijete ovisi upravo o uvjetima i mogućnostima same ustanove.

Najbolji interes djeteta je primarno načelo Konvencije o pravima djeteta koja u članku 3. navodi da „...U svim djelima koje radi djece poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, pravne vlasti ili zakonodavna tijela, interesi djeteta trebaju imati prednost.“ U području skrbi za djecu najbolji interes djeteta treba biti polazište za sve odluke i intervencije. Najbolji interes djeteta je normativna kategorija koja sadrži mnogo različitih aspekata te je njeno definiranje izazov brojnim autorima i zakonodavnim tijelima (Willumsen i Skivenes, 2005). Neki autori kažu da je to pojam kojeg nije moguće općenito odrediti već se određuje ovisno o situaciji u kojoj se dijete nalazi pa postoje brojne definicije i tumačenja interesa djeteta s različitih strana (Hrabar, 2005). U određenju obiteljskog prava “interes djeteta je neodređeni, ali odrediv pravni pojam”, a znači “zahtjev da se prepozna određena djetetova potreba i da se na najbolji mogući način zadovolji” (Alinčić i sur., 2001). Ta otvorenost u određivanju što najbolji interes djeteta zapravo je, glavna je kritika samog koncepta jer nedostaju specifične smjernice za donositelje odluka koje se tiču djece. Važno je naglasiti kako bi adekvatna definicija pojma „najbolji interes djeteta“ bila ona prema kojoj interes djeteta znači donošenje odluke u skladu s onim što bi dijete za sebe odlučilo kad bi za to bilo sposobno (Hrabar, 2005). Upravo iz tog razloga važno je poslušati dječju perspektivu te ih uključiti u raspravu o pitanjima koja se tiču njihovog života.

Iako postoje razlike u shvaćanju ovog koncepta svi se slažu u jednom: ukoliko je najbolji interes djeteta da ga se zbog njegove dobrobiti izdvoji iz vlastite obitelji tada je potrebna intervencija države koja će djetetu pružiti odgovarajuću skrb. To je navedeno u članku 20. već spomenute Konvencije o pravima djeteta koja kaže da: "Dijete kojem je privremeno ili trajno uskraćena roditeljska sredina ili koje, zbog svoje dobrobiti, ne može u njoj ostati, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države“.

Kada se radi o djeci u sustavu socijalne skrbi općenito, najbolji interes djeteta spominje se prije svega u kontekstu izdvajanja djeteta iz obitelji, zatim smještaju djece izvan vlastite obitelji, te ako je taj smještaj dugoročan, u kontekstu donošenja svih odluka u vezi djeteta (o zdravlju, školovanju, izboru smještaja, susretima i druženjima s roditeljima i sl.). U najboljem je interesu djeteta koje je na smještaju da raste u psihosocijalnoj klimi koja je podržavajuća, kvalitetna i poticajna, te koja omogućuje pozitivni psihosocijalni razvoj djeteta što je odgovornost svih institucija i nadležnog ministarstva, državnih institucija koje preuzimaju brigu o djeci.

UVJETI I POTENCIJALI DOMOVA ZA DJECU BEZ ODGOVARAJUĆE RODITELJSKE SKRBI

Važno je da dijete odrasta u okolini koja je poticajna i podržavajuća za njegov psihosocijalni razvoj te je nužno da uvjeti (prostor, opremljenost, dostupni sadržaji, i sl.) u kojima djeca borave budu

adekvatni, a važno je iskoristiti i postojeće potencijale domova kako bi se unaprijedila skrb tijekom smještaja, primjerice transformacijom domova u skrbi za djecu. Važnost da domovi budu adekvatno opremljeni ogleda se i u činjenici da je danas djeci prijeko potreban pristup računalu i internetu kako bi uspješno mogli savladavati i ispunjavati školske obveze (počevši već od osnovne škole) te kako bi se izjednačile šanse u najranijoj dobi djeteta te se preveniralo ispadanje iz sustava obrazovanja, a time i rizik od nezaposlenosti u odrasloj dobi. Osim prostornih uvjeta i zadovoljavanja osnovnih životnih potreba, djeci u skrbi je prijeko potrebna socijalna podrška kako bi se ublažile emocionalne poteškoće s kojima se dijete nosi te omogućilo njegovo stabilno funkcioniranje uslijed brojnih promjena sa kojima se susreće, što pokazuju i brojna istraživanja (Sladović Franz, 2004, Pećnik i Raboteg Šarić, 2005, Klarin, 2006). Odgovornost je države, njenih institucija (pa time i domova za djecu i svih zaposlenika), stručnjaka koji rade s djecom, organizacija civilnog društva kao i cjelokupne zajednice, da zajedničkim naporima i radom unaprjeđuju kvalitetu skrbi za djecu u vidu očuvanja najboljeg interesa djece na smještaju. Vijeće Europe (2006) identificiralo je koja prava su specifična za djecu u institucionalnom smještaju, ali i konkretne smjernice i standarde kvalitete koji osiguravaju implementaciju spomenutih temeljnih principa i specifičnih prava a tiču se uvjeta i potencijala samih ustanova.

Prostor i zajednica

U publikaciji Vijeća Europe pod nazivom Prava djece u skrbi i u riziku (2006) u temeljnim načelima na kojima počivaju prava djeteta u institucionalnoj skrbi ističe se da bi smještaj djeteta trebao biti iznimka koja poštuje najbolji interes djeteta te se nalaže djetetova socijalna integracija i reintegracija u što kraćem roku. Također, navodi se da smještaj djeteta ne bi trebao biti duži no što je potrebno što pretpostavlja rad s i podršku obitelji. Procjena o duljini boravka djeteta u ustanovi također je prilično neodređen pojam koji često ovisi o kvalitetnim procjenama i odlukama stručnjaka. Navodi se i kako djetetu na smještaju moraju biti zagarantirana njegova fundamentalna prava (prehrana, higijena, adekvatni uvjeti stanovanja, i sl.).

Spomenuti standardi obuhvaćaju naputak da bi za smještaj djeteta trebalo izabrati najbliži smještaj djetetovom dotadašnjem prebivalištu kao i da bi se kontakti s roditeljima trebali odvijati redovito (Vijeće Europe, 2006). Kod nas je situacija takva da to često ovisi o dostupnom mjestu i smještajnom kapacitetu samih ustanova pa je nerijetko smještaj djeteta lokacijski uvjetovan slobodnim mjestom koje nije blizu djetetovog dotadašnjeg prebivališta.

Brojni stručnjaci, ali i javnost, zalažu se za pravo djeteta na život u primarnoj lokalnoj zajednici (obitelji), a ukoliko on nije moguć, na život u sredini koja je što više nalik obiteljskoj – dakle, u udomiteljskim obiteljima, odnosno obiteljski način života unutar ustanova kada je potreban institucionalni smještaj. Domovi za djecu u zapadnoj Europi (primjerice Nizozemskoj, Švedskoj,

Škotskoj i sl.) organizirani su upravo na ovaj način. Grupe za odgoj žive u gradovima u odvojenim objektima u kući koja se ne razlikuje od ostalih u susjedstvu, također njeguju se dobrosusjedski odnosi tako da je dijete odmah integrirano u život zajednice a ne ograničeno na socijalnu mrežu unutar doma za djecu, a na mali broj djece dostupan je veći broj stručnog osoblja u multidisciplinarnom stručnom timu ovisno o poteškoćama pojedinog djeteta (primjerice u organizaciji Xonar u Nizizemskoj, www.xonar.nl ili u organizaciji Common Thread u Škotskoj koja na smještaju ima oko 30 djece u 11 smještajnih jedinica, www.commonthreadgroup.com).

Uvjeti rada u domu

Jedan od važnih standarda za primjenu prava djece kada su na smještaju su uvjeti koji dopuštaju kontinuitet obrazovnog i prikladnog emocionalnog odnosa između osoblja i djece, posebno kroz stabilnost osoblja (kontinuirano prisustvo, izbjegavanje transfera osoblja). Vijeće Europe (2006) navodi smjernice prilikom unutarnje organizacije ustanova za skrb o djeci. Takve ustanove trebale bi uključivati kvalitetne i stabilne odgojne grupe u kojima zajedno borave dječaci i djevojčice (što je karakteristično za zemlje zapadne Europe dok je kod nas slučaj obrnut, grupe su uglavnom istospolne).

Također potrebni su visoki profesionalni standardi osoblja, uz prisustvo edukacija i sustavnog usavršavanja. Zanimljivo je vidjeti statističke pokazatelje o zaposlenima u domovima socijalne skrbi u Hrvatskoj koji pokazuju da u državnim domovima prevladavaju stručnjaci iz pomagačkih djelatnosti. Prema Godišnjem statističkom izvješću o zaposlenicima u ustanovama socijalne skrbi u 2014. u državnim domovima za djecu bez odgovarajuće socijalne skrbi zaposleno je 550,5 osoba (na neodređeno, određeno radno vrijeme te vježbenici). Ukupno je zaposleno 348 stručnih radnika i radnika za njegu od čega 169 odgajatelja koji su po profesiji većinom učitelji (84,5), predškolski odgajatelji (37,5), socijalni pedagozi (22), socijalni radnici (13), a tek su u manjoj mjeri zastupljene ostale struke. Što se tiče zaposlenih djelatnika u nedržavnim domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi prevladavaju ostale struke dok su pomagačke profesije zapostavljene (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2015). Zanimljivo je da u podacima Ministarstva socijalne politike i mladih nije definirano koje su to ostale struke pa bi za daljnje zaključke trebalo istražiti kojih točno struka su zaposlenici u nedržavnim domovima i na koji način su educirani za posao koji obavljaju.

Stručnjaci u skrbi za djecu uz direktan rad s djetetom u skrbi imaju i radne obveze administrativne prirode, a vrijeme posvećeno dokumentaciji smatraju da je „oduzeto“ od djece koja su na smještaju te ga doživljavaju napornim i nepotrebnim (Kertesz, Humphreys i Carnovale, 2012, Burton i van den Broek, 2009). Kvalitetnu skrb za djecu odlikuju i adekvatna novčana primanja za zaposlene. Znamo da su u Hrvatskoj plaće u socijalnom sektoru prilično niske obzirom na odgovornost i važnost posla koji

stručnjaci obavljaju, a nesrazmjer u važnosti doprinosa profesionalnih vještina koje odgajatelji koriste u radu i iznosa plaće koji za to dobivaju spominju i strani autori (Whitebook, 2015).

Posebice je važno da je osoblje stabilno i trajno, tj. da ne dolazi do učestalih promjena osoblja, te da ima dovoljan broj odgajatelja obzirom na broj djece u odgojnoj grupi, dakle idealno bi bilo da su grupe što manje. Ovo je također standard u institucionalnoj skrbi u zapadnoj Europi gdje po smještajnoj jedinici borave 2-4 djeteta na dvostruki broj odgajatelja.

Ukoliko je moguće potrebno je osigurati muške i ženske odgajatelje u vidu pozitivne rodne identifikacije iako znamo da u pomagačkim profesijama prevladavaju žene. Domovi za djecu trebali bi razvijati multidisciplinarni timski rad i ostala sredstva podrške, uključujući superviziju koja je također realitet u zapadnim zemljama.

Nadalje, važno je da resursi budu učinkovito korišteni s obzirom na specifične djetetove potrebe što je ponekad u institucionalnom smještaju teško postići radi krutog sustava normi, pravila i birokracije. Sustav suradnje s djetetovim roditeljima te tretman obitelji kako bi se osigurao što brži povratak djeteta u obitelj u Hrvatskoj je neadekvatan, ili u potpunosti izostaje pa velik broj djece u skrbi ostaje sve do punoljetnosti. Prosječna duljina boravka u ustanovama skrbi za djecu u Hrvatskoj je 4,5 godine (Vejmelka, 2012), no mnoga djeca u njima borave i mnogo dulje, dok se po Europskim standardima i godina dana doživljava kao nepotrebno dug period.

Potrebno je naglasiti i kako standardi navode adekvatan i učinkoviti monitoring zbog kojeg se trebaju prikupljati i analizirati statistički podaci te provoditi daljnja istraživanja u svim institucijama, koje bi nužno trebale biti akreditirane i registrirane kod kompetentnih javnih ustanova, a na temelju zakonskih propisa o minimalnim standardima. To pak ne isključuje potrebu prepoznavanja i nevladinih organizacija koje djeluju na ovom području kao i religijskih te ostalih privatnih tijela koja mogu imati važnu ulogu u životu djece na smještaju.

INSTITUCIONALNA SKRB ZA DJECU BEZ ODGOVARAJUĆE RODITELJSKE SKRBI U HRVATSKOJ

U Hrvatskoj postoji 14 domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi čiji je osnivač Republika Hrvatska. Ukupni kapacitet navedenih ustanova iznosi 1 034 djece te je u 2014. godini bio popunjen 82,21 %, tj. 850 djece (smještaj, organizirano stanovanje, cjelodnevni i poludnevni boravak), a zaposleno je 550,5 osoba, od čega 348 stručnih radnika i radnika za njegu (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2015). U Hrvatskoj djeluju i tri nedržavna doma za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi (Dječji dom - SOS dječje selo Lekenik i SOS - dječje selo Ladimirevci, te Dječji dom - "Tić", Rijeka), kapaciteta za 250 djece u kojima je u 2014. godini bilo 205 djece (smještaj i poludnevni boravak) o kojima skrbi 122 zaposlene osobe, od čega 96 stručnih radnika i radnika za njegu

(Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2015). Domovi za djecu kod nas su vrlo velikih kapaciteta, u kojima je puno više djece nego što to moderna praksa i teorija nalažu (u prosjeku u domovima boravi od 30-70 djece po smještajnoj jedinici, a u nekim ustanovama smještajni kapaciteti unatoč postojećem velikom broju djece na smještaju nisu do kraja popunjeni) (Vejmelka, 2012.). Također, riječ je o građevinama koje primarno nisu bile sagrađene u svrhu skrbi za djecu, već su naknadno prilagođene za tu svrhu pa se ni prostorno ne ostvaruje djetetovo pravo da živi u okruženju obiteljskog tipa, što je djetetu zajamčeno Konvencijom o pravima djeteta.

Korisno je pogledati podatke o djeci za koju je prekinut smještaj u dječjim domovima čiji je osnivač Republika Hrvatska tijekom 2014. godine. Zbog vraćanja u vlastitu obitelj smještaj je prekinut za 71 dijete, u udomiteljsku obitelj premješteno je 47 djece, dok je u druge domove premješteno 31 dijete. Ukupno je 33 djece iz domova u 2014. godini posvojeno, dok je ukupan broj posvojenja u istoj godini iznosio 113 djece, a broj potencijalnih posvojitelja s pozitivnim mišljenjem za posvojenje, na listi čekanja iznosio je 643, od tog broja 305 posvojitelja dijete čekaju više od 3 godine (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2015). Kao što je vidljivo iz prethodno navedenih podataka, najveći broj djece za koju se prekida smještaj vraćaju se u vlastite biološke obitelji ili odlaze u udomiteljske obitelji. Shodno tome, potrebno je veću pažnju usmjeriti na rad s biološkim obiteljima djeteta te na pružanje stručne pomoći i podrške roditeljima kao i na usmjeravanje pomoći i podrške udomiteljskim obiteljima, kako bi se spriječio rizik od povratka djeteta u instituciju.

Tablica 1. Usporedba institucijskih i izvaninstitucijskih oblika smještaja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi 2010. i 2014. godine Izvor: Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2010., Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2015.

Oblik smještaja	2010.	2014.	Promjena broja smještenih korisnika
Državni domovi socijalne skrbi	782	850	8,70 %
Nedržavni domovi socijalne skrbi	188	205	9,04 %
Druge pravne osobe koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi	164	204	24,39 %
UKUPNO INSTITUCIJSKA SKRB	1 134	1 259	11,02 %
Izvaninstitucijski smještaj (udomiteljske obitelji + obiteljski domovi)	1 695	1 881	10,97 %

Kao što je vidljivo iz Tablice 1., 2010. godine omjer smještene djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi bio je 40,08% prema 59,92% u korist izvaninstitucijskog smještaja. 2014. godine taj omjer iznosi 40,10% prema 59,90% u korist izvaninstitucijskog smještaja. Vidljivo je da ne dolazi do željenih

pomaka te je navedeni omjer i dalje daleko od omjera 20:80% u korist izvaninstitucijskih oblika smještaja predviđenih Planom transformacije i deinstitucionalizacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj (Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2010). Također, može se vidjeti porast institucionalnog smještaja u 2014. godini u odnosu na 2010. za 11,02 %, ali i porast izvaninstitucionalnih oblika smještaja za 10,97 %.

Obzirom na poprilično velik porast u korist institucionalnog smještaja, od iznimne je važnosti pažnju posvetiti djeci koja su na smještaju u domovima, uvjetima smještaja, mogućnostima koje se djeci unutar domova nude te raditi na razvijanju potencijala domova i poboljšanju uvjeta života u domovima kako bi se očuvao najbolji interes djece. No potrebno je naglasiti kako je krajnji cilj deinstitucionalizacija skrbi za djecu po modelu zapadnoeuropskih zemalja i transformacija domova u ustanove za pružanje usluga u zajednici.

Pregled navedene relevantne literature, statističkih izvješća i rezultata dosadašnjih istraživanja svakako ukazuje na važnost i nužnost kvalitetnijeg provođenja mjera deinstitucionalizacije, ali i potrebe za unapređenjem domova socijalne skrbi u vidu očuvanja najboljeg interesa djeteta (i dalje je vidljiv trend porasta broja djece smještene u domove). Shodno tome, provedeno je istraživanje s odgajateljima u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi na području Republike Hrvatske, kako bi saznali gdje odgajatelji vide mogućnosti i što predlažu kako bi se unaprijedila kvaliteta smještaja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u domovima.

CILJ RADA I ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Cilj rada je saznati koje potencijale domova za djecu vide odgajatelji te utvrditi mogućnosti unapređenja domova za djecu u vidu očuvanja najboljeg interesa djeteta, iz perspektive odgajatelja. U skladu s ciljem, postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Kako odgajatelji opisuju potencijale skrbi za djecu u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi?
2. Što bi po mišljenju odgajatelja trebalo promijeniti da bi se unaprijedila skrb za djecu u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Hrvatskoj?

METODE

Sudionici istraživanja

Sudionici istraživanja bili su odgajatelji zaposleni u Domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi na području Republike Hrvatske koji se brinu za odgojne grupe djece koja su sudjelovala u istraživanju provedenom u svrhu doktorske disertacije (u uzorak nisu ušli povremeni ili noćni

odgajateljima). U istraživanju je sudjelovao 71 odgajatelj iz svih 14 državnih domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Kako je glavno istraživanje provedeno među djecom u domovima bez odgovarajuće roditeljske skrbi, u istraživanju nisu prikupljeni socio-demografski podaci o odgajateljima - zbog anonimnosti sudionika, kvalitativnog karaktera istraživanja te važnosti dobivanja što iskrenijih odgovora od odgajatelja.

Metoda prikupljanja podataka

Istraživanje je dio šireg istraživanja o Okolinskim i osobnim odrednicama nasilničkog ponašanja koje je autorica provela u dječjim domovima, a u svrhu izrade svoje doktorske disertacije. Upitnik konstruiran za potrebe navedenog istraživanja ispunjavali su odgajatelji u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Hrvatskoj. Odgajatelji su odgovarali na samo dva pitanja otvorenog tipa kojima se pokušalo saznati na što su odgajatelji u domovima za djecu ponosni, ali i što je potrebno promijeniti kako bi se unaprijedila skrb za djecu. Potrebno je naglasiti kako su svi sudionici odgovorili na oba postavljena pitanja otvorenog tipa te da su njihovi odgovori bili opširni, odnosno esejskog tipa. U ovom radu biti će prikazana kvalitativna obrada podataka navedenih u odgovorima na dva otvorena pitanja.

Postupak provedbe istraživanja i prikupljanja podataka

Istraživanje je provedeno u svih 14 domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi na području Republike Hrvatske. Na samom početku provođenja istraživanja odgajatelji su upoznati sa svrhom i ciljevima istraživanja te s načinom i postupkom provođenja istraživanja. Zamoljeni su da upitnik ispune samostalno u vrijeme dok se provodi istraživanje s djecom. Također, istraživanje je bilo anonimno te su sudionici bili upoznati s pravom da mogu odustati od istraživanja u bilo kojem trenutku ili ne odgovoriti na pojedino pitanje ukoliko to ne žele. Onima koji nisu bili prisutni u vrijeme istraživanja ostavljeni su neispunjeni upitnici i koverta s unaprijed otisnutom adresom istraživača. Dogovoreno je da upitnike ispune i pošalju u roku od 7 dana. Nekoliko ustanova upitnike nije dostavilo u dogovorenom roku, nakon čega su telefonski kontaktirani kako bi ih se podsjetilo na dogovor oko vremenskog roka za slanje ispunjenih upitnika. U konačnici su prikupljeni podaci od odgajatelja za svaku odgojnu grupu iz koje je dijete sudjelovalo u istraživanju. Ispunjavanje upitnika u prosjeku je trajalo 20-ak minuta.

Obrada podataka

Kako je opseg odgovora svakog odgajatelja iznosio prosječno nešto više od jedne stranice teksta, u konačnici je bilo oko 80-ak stranica teksta što je bila osnova za daljnju kvalitativnu analizu prikupljenih podataka. Podaci su obrađeni metodom tematske analize, u suradnji autora ovog rada.

Tematsku analizu možemo definirati kao metodu identifikacije, analize i izvještavanja o uzorcima (temama) među prikupljenim podacima. Pomoću tematske analize podatke možemo organizirati i detaljno opisati, a zatim možemo interpretirati aspekte različitih istraživanih tema (Boyatzis, 1998, prema Braun i Clarke, 2006). Također, ona omogućuje detaljan opis podataka što istraživaču i čitatelju omogućuje stjecanje dojma o dominantnim i relevantnim temama koje proizlaze iz prikupljenih podataka pri čemu se najčešće koristi s ciljem istraživanja i/ili iskustava (Braun i Clarke, 2006). Za svako tematsko područje analize, odnosno istraživačko pitanje definirane su specifične teme, dok su za svaku temu postupkom kodiranja utvrđene odgovarajuće kategorije po standardnoj metodologiji. Za razliku od drugih metoda analiza kvalitativnih podataka, kod tematske analize ključne teme za koje želimo dobiti odgovore unaprijed su definirane, no ovaj postupak također omogućuje i identificiranje novih tema koje inicijalno nisu bile postavljene (Ajduković i Urbanc, 2010). Tema je obrazac unutar podataka koji se načelno može odrediti na dva načina: induktivnim ili deduktivnim načinom. Za analizu je odabran deduktivni način, koji se naziva i teorijskim, pri čemu se teme, za razliku od induktivnog pristupa, određuju u skladu s teorijskim ili analitičkim interesom istraživača (Braun i Clarke, 2006). Također, nalazi prikazani u rezultatima i raspravi ovog rada potkrijepljeni su navodima sudionika istraživanja koje smo označavali brojevima, kako bismo sačuvali njihovu anonimnost.

Tematska analiza započinje definiranjem tematskih područja koji su generirani iz dosadašnjih spoznaja u ovom području što je u skladu s deduktivnim, teorijskim pristupom. Sljedeći korak je upoznavanje s podacima (čitanje, ponovno čitanje, zapisivanje inicijalnih ideja), nakon čega slijedi generiranje inicijalnih kodova (kodiranje zanimljivih elemenata teksta, dodjeljivanje dijelova teksta kodovima), slijedi pretraživanje tema (skupljanje kodova po sličnosti u potencijalne teme). Potom slijedi provjera tema (provjera da li potencijalne teme odgovaraju izvadcima teksta kod prve razine kodiranja), definiranje i konačno imenovanje tema (analiza kako bi se uvidjele specifičnosti svake teme i otkrivanje »priče koju priča analiza«, generiranje jasnih definicija i imena za svaku temu), te naposljetku, produkcija izvještaja (selekcija živih, zanimljivih primjera, vraćanje na istraživačka pitanja i literaturu, pisanje izvješća) (Braun i Clarke, 2006).

REZULTATI I RASPRAVA

Rezultati istraživanja pokazuju da odgajatelji ističu pozitivne elemente psihosocijalne klime doma za djecu kao potencijale za kvalitetnu skrb za djecu u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Također, odgajatelji ističu kako bi se daljnjim unapređenjem elemenata psihosocijalne klime institucije poboljšala skrb za djecu. Psihosocijalna klima je pojam sa puno sinonima kao npr. institucionalna klima, socijalna klima, tretmanska klima i sl. Svi ti pojmovi definiraju specifičan skup

okolinskih determinanti ponašanja članova nekog socijalnog sustava. Pod psihosocijalnom klimom podrazumijevamo stanje međuljudskih odnosa, utjecaj okruženja na pojedinca i obrnuto, skup pravila, normi i aktivnosti kako ih percipiraju članovi institucije, a to iskustvo je zajedničko samo članovima sustava i sl. (Žižak i Koller-Trbović, 1999).

Koje potencijale odgajatelji prepoznaju u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi

Prvim istraživačkim pitanjem htjelo se saznati na što su odgajatelji u domovima ponosni, odnosno koje potencijale skrbi za djecu u domovima prepoznaju, a u najboljem su interesu djeteta koje je na smještaju.

Tematsko područje potencijali domova za djecu obuhvaća 4 specifične teme (vidjeti *Tablicu 2.*): 1) Dobri međuljudski odnosi i stručnost odgajatelja, 2) Dobri odnosi s djecom i postignuća djece, 3) Ugodan prostor i zajedničke aktivnosti, 4) Uključenost u zajednicu.

Tablica 2. Potencijali skrbi za djecu u domovima

Tema	Kategorija
Dobri međuljudski odnosi i stručnost odgajatelja	Kvaliteta međuljudskih odnosa Stručni rad odgajatelja
Dobri odnosi s djecom i postignuća djece	Postignuća djece Prosocijalno ponašanje djece Nastavak kontakta s korisnicima nakon njihovog odlaska iz ustanove
Ugodan prostor i zajedničke aktivnosti	Uređenost doma Opremljenost doma Organizirane aktivnosti unutar doma
Uključenost u zajednicu	Suradnja s lokalnom zajednicom Suradnja sa školama Suradnja s volonterima Suradnja s vanjskim stručnim suradnicima

1) Dobri međuljudski odnosi i stručnost odgajatelja

Analiza prikupljenih podataka pokazala je kako su odgajatelji ponosni na **kvalitetu međuljudskih odnosa u domu** te navedeno vide kao potencijal za daljnji razvoj domova, a kvaliteta međuljudskih odnosa u domu se očituje u kvaliteti odnosa odgajatelja i djece („*Na otvoren odnos između odgajatelja i djece*“ S2; „*Na razvijen odnos međusobnog povjerenja i uvažavanja*“ S5; „*Na međusobno razumijevanje*“ S64), kvaliteti međusobnog odnosa djece („*...nesebično pomažu jedni drugima.*“ S26; „*Djeca rado pomažu jedni drugima*“ S27), kvaliteti međusobnog odnosa odgajatelja („*Na odnos među kolegama u smjeni*“ S64, S65) te atmosferi u ustanovi („*Na atmosferu u grupi*“ S58; „*Na ugodnu obiteljsku atmosferu u našoj ustanovi*“ S1). Naposljetku, odgajatelji prepoznaju potencijal u svojim suradnicima te ističu kako su ponosni na **stručni rad odgajatelja**, odnosno na kvalitetu rada

odgajatelja s djecom („*Ponosna sam na to kako svaki odgajatelj i djelatnik ove ustanove doživljava svu djecu kao iste i jednake, te sve radimo zajedničkim snagama na dobrobit djece.*“ S7; „*Kvalitetan komunikativan stručni rad s djecom*“ S8), trud koji odgajatelji ulažu u svom radu („*Na zajedničkom trudu u radu*“ S12; „*Djelatnike koji su tome doprinijeli svojim ustrajnim i marljivim radom*“ S42) te rezultate rada odgajatelja („*Na odgojne rezultate*“ S15; „*Kada primijetim da moj rad pozitivno utječe na djecu*“ S54). Istraživanjem provedenim s djecom bez odgovarajuće roditeljske skrbi o doživljaju i iskustvu života u domovima za djecu autorica Sladović Franz, Kregar Orešković i Vejmelve (2007) pokazalo se kako djeca s jedne strane ističu kako su zadovoljni pristupom odgajatelja prema djeci te ga opisuju kao podržavajućeg, dok za neke odgajatelje kažu da su strogi u svom postupanju prema djeci te da je u domu postojalo i fizičko kažnjavanje djece od strane odgajatelja. Kvaliteta međusobnih odnosa bitan je aspekt psihosocijalne klime institucije, stoga treba raditi na njenu povećanju i većem stupnju općeg zadovoljstva svih zaposlenih i sve smještene djece.

2) Dobri odnosi s djecom i postignuća djece

Odgajatelji su također ponosni na **postignuća djece** („*Uspjeh djece*“ S5; „*Ponosna sam na uspjehe naše djece koje postižu radom u sportskoj, dramskoj i folklornoj skupini*“ S30; „*Na dječja postignuća u osobnom rastu*“ S59) i na **prosocijalno ponašanje djece** koje karakteriziraju kao primjereno („*Ponosni smo na ponašanje naše djece u školi i gradu.*“ S24; „*Na pozitivne poruke u ponašanju djece*“ S52) naglašavajući i nisku učestalost devijantnog ponašanja djece („*...relativno malo fizičke agresije, skitnje, zlorabe droga i alkohola*“ S16; „*...nemamo problem s ovisnicima, nisu evidentirana kaznena djela, a prekršajnih je minimalno*“ S24). Također, odgajatelji su ponosni na **nastavak kontakta s korisnicima nakon njihovog odlaska iz ustanove** („*Nakon što djeca napuste ustanovu kontakt se ne prekida, posjećuju se djeca i kontaktira se sa njima*“ S42; „*Na suradnju i nakon odlaska iz doma*“ S31; „*Ponosim se njima jer me zovu i posjećuju*“ S5). Nastavak kontakta iznimno je važan obzirom da je prilikom izlaska iz skrbi dijete ili mlada osoba u riziku od brojnih poteškoća te socijalne isključenosti (Stein, 2005).

3) Ugodan prostor i zajedničke aktivnosti

Vidljiv je i ponos odgajatelja na standard doma u kojem rade, odnosno na **uređenost doma** („*Uređenost prostora*“ S10; „*Na estetsko uređenje prostora u domu*“ S61), **opremljenost doma** („*Opremljenost prostora, dvorišta, inf.učionica, vikend kuća u C., prekrasno ljetovalište u S.*“ S5; „*...na opremljenost koja se kontinuirano poboljšava*“ S17) te na **organizirane aktivnosti unutar doma** („*...razna događanja unutar doma...*“ S2; „*...izdavanjem domskog lista „Buđenja*“ S30). Domovi u kojima su djeca na smještaju moraju biti adekvatno uređeni te djeci omogućiti uvjete života koji su ne

samo osnovni, već i poticajni, kako bi se očuvao najbolji interes djeteta, što se navodi i u publikaciji Prava djece u skrbi i u riziku (Vijeće Europe, 2006).

4) Uključenost u zajednicu

Odgajatelji ističu i da su ponosni na suradnju s vanjskim izvorima podrške: suradnju s **lokalnom zajednicom** („Dobra suradnja sa lokalnom zajednicom“ S2; „Uključenost doma i djece u različite aktivnosti i događanja kako u našem gradu tako i izvan njega“ S4), suradnju sa **školama** („suradnja s nastavnicima“ S3; „Dobra suradnja sa nastavnicima i školom“ S4), suradnju s **volonterima** („Na velik broj volontera u posljednje vrijeme, što isto ukazuje da se ugodno osjećaju u našem Domu“ S15; „Dobra je suradnja s volonterima i mladima izvan doma“ S32) te na suradnju s **vanjskim stručnim suradnicima** („Suradnja s nastavnicima i stručnim radnicima izvan doma“ S3; „Suradnja sa stručnim radnicima u domu i izvan njega“ S5; „ Na timski rad i dobru suradnju sa stručnim timom u domu a i u CZSS“ S6). Suradnja odgajatelja s vanjskim izvorima podrške svakako je bitan element u skrbi za djecu koji pridonosi i kvalitetnijoj integraciji djece u zajednicu te širenju njihove socijalne mreže.

Dobivene teme zapravo upućuju kako odgajatelji identificiraju aspekte psihosocijalne klime doma za djecu kao potencijale ustanova u kojima su zaposleni. Psihosocijalna klima je multidimenzionalan konstrukt, a navedeni aspekti identificirani ovim istraživanjem su međuovisni na način da promjena na jednom od navedenih elemenata istovremeno utječe na ostale. Kvaliteta navedenih aspekata psihosocijalne klime, svakako pozitivno utječe na očuvanje najboljeg interesa djece na smještaju u ustanovama socijalne skrbi, što su prepoznali i odgajatelji koji su sudjelovali u ovom istraživanju.

Preporuke za unapređenje domova za djecu

Drugo istraživačko pitanje bilo je usmjereno na upoznavanje perspektive odgajatelja gdje i kako vide mogućnosti unapređenja domova za djecu. Tematsko područje preporuke odgajatelja za unapređenje domova za djecu obuhvaća 6 specifičnih tema (*Tablica 3.*): 1) Nužnost unapređenja međuljudskih odnosa, komunikacije i odgojnih postupaka, 2) Unapređenje prostornih uvjeta i sadržaja, 3) Poboljšanje suradnje sa zajednicom, 4) Unapređenje postupka prijma u ustanovu, 5) Unapređenje postupka izlaska iz skrbi, i 6) Povećanje kvalitete i uvjeta stručnog rada.

Drugim istraživačkim pitanjem saznalo se da odgajatelji smatraju kako bi se u vidu očuvanja najboljeg interesa djeteta i dalje trebalo raditi na unapređenju određenih aspekata psihosocijalne klime institucije, koje su prepoznali i kao potencijale dječjih domova. Također, kao važan element odgajatelji ističu da je važno raditi na poboljšanju uvjeta rada u domovima socijalne skrbi za djecu kroz doedukacije postojećeg kadra, ali i zapošljavanje novih stručnjaka te podizanje standarda kvalitete neposrednog rada stručnjaka.

Tablica 3. Preporuke odgajatelja za unapređenje domova za djecu

Tema	Kategorija
Nužnost unapređenja međuljudskih odnosa, komunikacije i odgojnih postupaka	Potreba za kvalitetnijom zaštitom djece Potreba za poboljšanjem međuljudskih odnosa unutar ustanove Potreba za promjenom odgojnog pristupa
Unapređenje prostornih uvjeta i sadržaja	Poboljšanje opremljenosti doma Poboljšanje uređenja ustanove Razvijanje aktivnosti unutar doma
Poboljšanje suradnje s obitelji djeteta i zajednicom	Potreba za radom na poboljšanju odnosa djetete-obitelj Poboljšanje suradnje s lokalnom zajednicom Poboljšanje suradnje s državnim službama i institucijama Poboljšanje suradnje s volonterima
Unapređenje postupka prijema u ustanovu	Pravovremeno dobivanje podataka o djetetu prilikom smještaja Unapređenje kriterija za prijem djece u ustanovu
Unapređenje postupka izlaska iz skrbi	Potreba za osnivanjem prijelazne skupine za korisnike koji čekaju premještaj u drugu ustanovu Aktiviranje stambene zajednice
Povećanje kvalitete i uvjeta stručnog rada	Potreba za stručnim usavršavanjem odgajatelja Potreba za rasterećenjem odgajatelja Potreba za kadrovskim promjenama Uvođenje beneficiranog radnog staža

1) Nužnost unapređenja međuljudskih odnosa, komunikacije i odgojnih postupaka

Jedna od preporuka odgajatelja za unapređenje domova za djecu jest **kvalitetnija zaštita djece** pri čemu odgajatelji napominju kako je prije svega potrebno prilagoditi oblik skrbi individualnim potrebama korisnika („*Djeci koja nisu za skrb u domu omogućiti primjereni oblik skrbi u što kraćem mogućem roku*“ S28) uz napomenu kako se navedeni problem rješava predugo što svakako nije u najboljem interesu djeteta („*za dijete s umjerenom mentalnom retardacijom i poremećajem u ponašanju nekoliko mjeseci se bezuspješno tražio primjeren smještaj*“ S28), te je svakako potrebno raditi i na bržoj realizaciji promjene oblika skrbi, što prepoznaju i odgajatelji („*Brža realizacija promjene oblika skrbi za određeno dijete nakon opservacije zbog negativnog utjecaja na ostalu djecu*“ S13; „*Ubrzavanje postupka u svezi prijedloga promjene tretmana*“ S18). U vidu očuvanja najbolje interesa djece, svakako je potrebno prilagoditi oblik skrbi specifičnim potrebama djece, ali i raditi na bržoj realizaciji promjene oblika skrbi, te naposljetku, težiti vraćanju djece u primarnu lokalnu sredinu (obitelj, udomiteljska obitelj). Kao preporuku odgajatelji ističu i potrebu za većom individualizacijom rada s djecom („*Transformiranje u „obiteljski“ tip rada, nastojati što više individualizirati rad kroz smanjenje broja djece u grupama. Raditi individualnije!!!*“ S70) u vidu unapređenja skrbi za djecu.

Zatim, odgajatelji ističu kako je potrebno izdvojiti djecu koja su sklona zlostavljanju drugih iz ustanova („*Brže (puno brže) izdvajati djecu koja zlostavljaju drugu djecu i ne prihvaćaju red doma*“ S39; „*Pravodobno (HITNO) izdvajati djecu koja sustavno zlostavljaju drugu djecu*“ S37) te kvalitetnije

reagirati na probleme djece („*Reakcije prema djeci koja imaju određene probleme trebaju biti pravovremene (ponekad kasne)*“ S66; „*Kvalitetnije reagiranje na nivou kuće prema djeci kada se nađu u problemima*“ S64). Nasilje među djecom u domovima specifično je obzirom na kontekst u kojem se pojavljuje. Djeca u skrbi svakodnevno zajedno provode vrijeme i nemaju mogućnost odlaska u sigurnost vlastitog doma već su kontinuirano izložena djeci koja čine nasilna ponašanja, a prostori u kojima djeca borave često nisu prikladni za skrb o djeci što odgajateljima predstavlja dodatne izazove kod postupanja u slučaju otkrivanja nasilnog ponašanja među djecom u domovima (Vejmelka i Majdak, 2014).

Iako su odgajatelji generalno ponosni na stanje međuljudskih odnosa u domu, neki smatraju kako je i dalje potrebno raditi na **poboljšanju međuljudskih odnosa unutar ustanove** („*Mislim da fali komunikacija*“ S35; „*Također neprekidno poboljšavati i našu (unutar kuće) komunikaciju i tako stalno utjecati na zdravo i poticajno okruženje zadovoljnih odraslih ljudi koje će djeca takvim i prepoznati.*“ S39), a napominju i **potrebu za promjenom odgojnog pristupa**, odnosno, potrebno je jasno odrediti posljedice neprimjerenog ponašanja („*Točno odrediti posljedice za djecu koja se neprimjerenom ponašaju*“ S37; „*Bolje i točnije odrediti posljedice neprimjerenog ponašanja djece*“ S39) te se usmjeriti na podučavanje djece znanjima i vještinama koje će im biti korisne kada izađu iz skrbi („*Više pripreme za svakodnevni život, više odgoja, manje učenja*“ S19; „*Kako bi se unaprijedila skrb za djecu potrebno ih je što više poticati i motivirati na izvršavanje obveza vezanih uz školu ili dom, raditi na što većem osamostaljivanju i pripremama za samostalni život*“ S26). Zadovoljstvo stanjem međuljudskih odnosa kao jedan od aspekata psihosocijalne klime institucije svakako je važan element koji pridonosi pozitivnom razvoju djece, ali i povećanju stupnja zadovoljstva stručnih djelatnika, stoga je vrlo važno raditi na poboljšanju međuljudskih odnosa (*teambuilding*, radionice, edukacije, više grupnog rada, ...). Također, Davison (1995, prema Žižak i Koller-Trbović, 1999,93) prilikom navođenja 12 elemenata kvalitetne klime institucionalnog okruženja koji omogućavaju promjenu i smanjivanje problema djece koja su tamo smještena, između ostalog navodi i stvaranje okruženja koje uključuje međusobno uvažavanje individualnosti i poštivanje ljudskih prava što svakako doprinosi većem stupnju zadovoljstva stanjem međuljudskih odnosa u domovima socijalne skrbi te očuvanja najboljeg interesa djeteta tijekom smještaja u ustanovi.

2) Unapređenje prostornih uvjeta i sadržaja

Odgajatelji su istaknuli kako su ponosni na postojeći standard doma, ali i dalje smatraju da ima mjesta poboljšanju te kao preporuke za poboljšanje kvalitete života u domu ističu **poboljšanje njegove opremljenosti** („*...dakle bolje informatički opremiti grupe*“ S10; „*Novi sportski prostor, dvorana za sportske aktivnosti*“ S52), **poboljšanje uređenja ustanove** („*Trebalo bi obnoviti sanitarne prostorije i urediti fasadu*“ S21; „*...okrečiti sve prostorije*“ S57) te **potrebu za daljnjim razvijanjem**

aktivnosti unutar doma („Više organiziranih zajedničkih aktivnosti“ S63; „Kako bi se unaprijedila skrb za djecu potrebno ih je što više uključivati i poticati u izvanškolskim aktivnostima, omogućiti im razvoj vlastitih interesa“ S27). Institucionalni smještaj, prije svega trebao bi biti adekvatno uređen i opremljen. Osim uređenja osnovnih uvjeta poput okrečenih zidova, fasada i sličnih radova na održavanju samih zgrada, djeci u domu potrebno je organizirati slobodno vrijeme, te je važno ulagati u ostale infrastrukturne sadržaje kojima bi se djeci na smještaju omogućilo provođenje raznolikih aktivnosti. Djeca također navode da im računalo i Internet u domovima većinom nisu dostupni te da je informatička oprema skromna, a računalna pismenost i medijski odgoj važni su kako zbog odgovornog biranja medijskog sadržaja tako i radi veće konkurentnosti na tržištu rada.

3) Poboljšanje suradnje sa zajednicom

U vidu što kvalitetnijeg obavljanja posla te očuvanja najboljeg interesa djeteta, odgajatelji ističu kako je potrebno poboljšati suradnju s vanjskim izvorima podrške– **lokalnom zajednicom** („Još bolja suradnja s društvenom sredinom“ S4; „Veću suradnju s gradom, tj. ustanovama“ S43), **volonterima** („Još više intenzivirati volonterski rad“ S24; „Još unaprijediti suradnju s volonterima“ S25) te **državnim službama i institucijama** („Trebalo bi poboljšati suradnju centara za socijalnu skrb s djelatnicima doma“ S37; „Smatram da bi nadležne institucije trebale biti više uključene u život djece koju su nam povjerali na skrb. Trebali bi više voditi brigu o svakom djetetu.“ S35). Također, iznimno je važno **raditi na poboljšanju odnosa dijete-obitelj**, odnosno s roditeljima djece („Zajednički rad s roditeljima na poboljšanju odnosa i situacije u obitelji“ S18) te omogućiti djeci odlazak kući („Kontakt s roditeljima – omogućiti pojedincima odlazak kući“ S31; „Omogućiti djeci odlazak u udomiteljske obitelji tijekom praznika (ljetnih, zimskih, uskršnjih)“ S28). U vidu očuvanja najboljeg interesa djeteta nužno je raditi s roditeljima djeteta te na izgradnji pozitivnog odnosa između roditelja i djeteta kako bi dijete što kraći period bilo u instituciji te se vratilo u svoju primarnu obitelj. Također, potrebno je raditi na poboljšanju suradnje dječjih domova i vanjskih izvora podrške (lokalna zajednica, volonteri, organizacije civilnog društva, državne službe i institucije), kao i većoj uključenosti djece u rad i aktivnosti lokalne zajednice.

4) Unapređenje postupka prijema u ustanovu

U cilju unapređenja rada domova, odgajatelji ističu i kako je **potrebno pravovremeno dobivanje podataka o djetetu prilikom smještaja** („Pravovremeno dobiti valjane i istinite podatke o djetetu koje se smještava“ S12; „Pravovremene i točne informacije o djetetu prilikom prijema“ S13), ali i **unapređenje kriterija za prijem djece u ustanovu** („Obratiti pozornost na prijem djece, tj. primiti samo onu djecu koja su zaista za dječji dom“ S38). Institucionalni oblici smještaja podvrgnuti su mnogobrojnim kritikama upravo zbog sadržaja koji su navedeni i u odgovora sudionika istraživanja.

Područje zaštite djece vrlo je zahtjevno jer stručnjaci moraju donositi složene zaključke, mišljenja i teške odluke u uvjetima u kojima gotovo uvijek postoji ograničeno znanje o nekoj obitelji, niz teških emocija a nerijetko i vremenski pritisak, što sve utječe na njihovu točnost prilikom donošenja odluke (Munro, 2004, prema Sladović Franz, 2011,463). U bilo kojem slučaju koji se veže uz dijete važna je pravovremenost odluke. Pravovremena i prikladna reakcija stručnjaka mora biti u skladu s djetetovim najboljim interesom, a stručnjaci bi prilikom donošenja odluke koja se veže uz dijete trebali odgovoriti na sljedeća pitanja: 1) Koju odluku treba donijeti? 2) Koje su opcije? 3) Koje su informacije potrebne da bi se olakšalo donošenje odluke? 4) Koje su moguće posljedice svake opcije? 5) Koliko je vjerojatna svaka posljedica? 6) Koji su »za i protiv« svake posljedice (koja je njihova očekivana korisnost)? 7) Što je konačna odluka? (Sladović Franz, 2011). Presudno je da je institucija u koju se dijete smješta, već prije smještaja djeteta, upoznata s valjanim i istinitim podacima o djetetu, kako bi se djetetu osigurao adekvatan smještaj, te se napravio individualan plan rada za dijete, a u cilju pozitivnog psihosocijalnog razvoja djeteta.

5) Unapređenje postupka izlaska iz skrbi

Nadalje, odgajatelji ističu i potrebu **osnivanja prijelazne skupine** za korisnike koji čekaju premještaj u drugu ustanovu („*Prijelazna (prihvatna) skupina za korisnike koji čekaju premještaj*“ S56; „*Posebna skupina za djecu koja čekaju premještaj u drugu ustanovu*“ S57), kao i potrebu **aktiviranja stambene zajednice** („*Staviti u funkciju stambenu zajednicu*“ S63; „*Aktiviranje stambene zajednice koja je u postupku*“ S25) kako bi se djeca što uspješnije mogla prilagoditi i nositi s problemima po izlasku iz skrbi do svog osamostaljenja.

6) Povećanje kvalitete i uvjeta stručnog rada

Odgajatelji također ističu određene sustavne probleme na kojima bi trebalo raditi kako bi se unaprijedila institucionalna skrb za djecu, a njihove preporuke su usmjerene na **kvalitetnije stručno usavršavanje odgajatelja** („*...više raditi na sebi, edukacije i slično*“ S1; „*Češće radionice, stručne edukacije odgajatelja*“ S2; „*Stalna supervizija*“ S15), ali i na potrebu **rasterećenja odgajatelja**, pri čemu smatraju da je potrebno smanjiti broj djece u odgojnim grupama („*Smanjiti broj djece*“ S6; „*Smanjiti broj korisnika u grupi*“ S14) te reorganizirati radno vrijeme na način da se reducira broj radnih sati („*Smanjiti broj radnih sati (uvesti radni dan od 6 sati) kako bi se moglo posvetiti djeci (isto kao profesori, odgajatelji u vrtićima)*“ S17) te vrijeme provedeno u neposrednom radu s djecom („*smanjiti količinu neposrednog rada s djecom (ne više od 5-6 sati)*“ S17; „*Manje neposrednog rada s korisnicima (više vremena za razne administrativne poslove)*“ S15). Vezano uz rasterećenje odgajatelja, spomenuta je i **potreba za kadrovskim promjenama** - odgajatelji smatraju da je potrebno povećati stručni kadar („*Povećanje stručnog kadra bilo kroz radni odnos ili vanjske*

*suradnike“ S9), zaposliti mlađe osoblje („Mladi ljudi (zapošljavanje)“S60), zaposliti medicinsku sestru kako bi se osigurala zdravstvena pomoć korisnicima („Trebala bi medicinska sestra koja bi radila puno radno vrijeme“ S52), te osigurati dodatnu stručnu pomoć za korisnike korištenjem usluga psihijatra u domu („Psihijatrijska pomoć u ustanovi“ S56; „Usluge psihijatra, psihoterapeuta barem nekoliko puta tjedno“ S52). Zaključno, odgajatelji smatraju kako bi uvođenje **beneficiranog radnog staža** pridonijelo većem stupnju zadovoljstva radnika i podizanjem kvalitete skrbi („Beneficirani radni vijek odgajatelja omogućio bi podizanje stupnja zadovoljstva radnika“ S18; „Skrb bi bila još bolja kada bi postojala mogućnost da odgajatelji imaju beneficirani radni staž“ S15).*

Rezultati projekta provedenog s ciljem poboljšanja institucionalne skrbi za djecu pokazuju kako su potrebne česte edukacije odgajatelja kako bi se promovirao topli i podržavajući stil rada s djecom, kao i pozitivne odnose između odgajatelja (kvalitetniji timski rad) kao i između odgajatelja i djece te povećanje konzistentnosti strukture malog broja odgajatelja u skrbi za dijete (Groark i sur., 2003). Također, rad na pozitivnom odnosu odgajatelj-dijete je smanjio njihovu rigidnost i nefleksibilnost te povećao njihovo zadovoljstvo poslom (Groark i sur., 2003). Istraživanje provedeno sa zaposlenicima organizacije Every Child, njihovim partnerima i stručnjacima iz područja institucionalne skrbi pokazalo je kako prigodni odabir (intrinzično motivirani odgajatelji), pružanje podrške tijekom rada i organiziranje edukacija odgajateljima tijekom njihova cjelokupna rada dovodi do jačanja veze na relaciji odgajatelj-dijete te u konačnici i kvalitetnije skrbi za djecu (Delap, 2011). Delap (2011) također navodi važnost rada s djecom u malim grupama, kao i paralelnog rada s roditeljima kako bi djeca što kraće ostala u institucionalnoj skrbi, a dijete i roditelji bili osnaženi za povratak djeteta u obitelj, a slične smjernice za razvoj institucionalne skrbi za djecu navode se i u brojnim drugim radovima i službenim dokumentima (primjerice Department of Health, 2002, Barth, 2002, Groark i sur., 2003, Csaky, 2009).

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Iako institucionalan oblik skrbi mora biti krajnja mjera kada su sve druge mogućnosti već iscrpljene, kod nas je još uvijek prisutan ovaj oblik smještaja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi usprkos naglašavanju potrebe za provođenjem deinstitucionalizacije u brojnim znanstvenim i stručnim radovima, kao i službenim dokumentima Vlade Republike Hrvatske. Rezultati istraživanja provedenog s odgajateljima iz svih 14 dječjih domova, pokazuju gdje oni vide potencijale ustanova u kojima su zaposleni, a također daju konkretne smjernice za unapređenje institucionalne skrbi za djecu. Odgajatelji ističu određene pozitivne elemente psihosocijalne klime kao potencijale domova za djecu navodeći kako potencijale domova vide u kvaliteti međuljudskih odnosa i stručnosti odgajatelja, dobrim odnosima s djecom te njihovim postignućima, ugodnim prostorom i zajedničkim

aktivnostima, kao i u postojanju određene suradnje sa zajednicom (lokalna zajednica, škole, volonteri). Kada je dijete na smještaju u instituciji nadasve mu je potrebno osigurati osnovne uvjete života, ali i poticajnu i podržavajuću psihosocijalnu klimu u kojoj će rasti i razvijati se. Skrb za dijete i njegovo odrastanje trebala bi se temeljiti na razvoju djetetovih kapaciteta i sposobnosti i poštovanju njegove autonomije, jednako kao i podržavanju kontakata sa vanjskim svijetom, ali i pripremu za život izvan institucije u budućnosti.

Analiza je pokazala da odgajatelji identificiraju kvalitetne interpersonalne odnose u ustanovi kao vrijedan potencijal skrbi za djecu. Rezultati pokazuju da odgajatelji ističu važnost interakcija na razini dijete-odgajatelj te stručnost odgajatelja za rad s djecom koja se nalaze u skrbi. Stručnjaci su u ovom području identificirali nekoliko osobina odgajatelja koje su značajne za osiguranje djelotvorne skrbi za dijete. Tako Richter (2004) navodi da je osobito važno da odgajatelj reagira na odgovarajući način na djetetove potrebe te uoči signale koje mu dijete šalje te time osigura skrb koja je u najboljem interesu djeteta što zahtjeva da su odgajatelji osjetljivi na djetetove potrebe i u mogućnosti su na njih pravovremeno odgovoriti.

S druge strane odgajatelji navode kako postoji potreba za povećanjem kvalitete i uvjeta stručnog rada što uključuje potrebu za stručnim usavršavanjem ali i konkretne preporuke u vidu rasterećenja odgajatelja, kadrovskih promjena te uvođenja beneficiranog radnog staža. Ajduković (2004), još prije desetak godina, navodi potrebu smanjenja broja djece u grupama te individualizacije rada s djecom, osiguravanjem stručne ekipiranosti domova, izobrazbu i stalnu superviziju stručnih djelatnika, a u vidu kvalitetnijeg psihosocijalnog razvoja djece, što su prepoznali i odgajatelji obuhvaćeni ovim istraživanjem. Odgajatelji u preporukama navode kako postoji potreba za daljnjim poboljšanjem međuljudskih odnosa unutar ustanove, kvalitetnom zaštitom djece te da je u određenim slučajevima neophodna promjena odgojnog pristupa što ukazuje na mogućnost praktičnih implikacija - organiziranja edukacija za odgajatelje na spomenutim domenama rada s djecom.

Danas smo itekako svjesni kako institucionalna skrb u postojećem obliku jednostavno ne može pružiti djetetu sve ono što mu je potrebno za njegov neometani razvoj. Dom za djecu mjesto je gdje dijete zbog organizacije rada (velike grupe, mali broj odgajatelja, prostorna ograničenost i sl.) neće dobiti odgovarajuću skrb u skladu sa smjernicama za kvalitetu institucionalne skrbi na kojima se temelji smještaj u ustanovama za djecu u zapadnoj Europi.

Zanimljivo je da i ostale prepoznate potencijale domova odgajatelji navode i kod mogućnosti unapređenja skrbi za djecu. Tako je prostorno uređenje navedeno u oba tematska područja što upućuje na dva zaključka. Moguće je da se nalaz odnosi na nejednaku uređenost ustanova za djecu, tj razlike u prostornoj uređenosti obzirom na ustanovu u kojoj se dijete nalazi, ali i da unatoč naporima da postojeći prostor iskoriste što bolje mogu, i dalje postoje brojne mogućnosti za poboljšanje opremljenosti i uređenosti ustanove te razvijanje raznolikih aktivnosti unutar doma. Suradnja sa

zajednicom također je prepoznata u obje kategorije, osobito s lokalnom zajednicom, državnim službama i volonterima što uključuje i organizacije civilnog društva primjerice volonterske centre koje organiziraju volonterske aktivnosti. Upravo bi sustavna i kvalitetna suradnja sa zajednicom mogla biti od koristi primjerice tijekom organiziranja dodatnih aktivnosti s djecom u skrbi, ali i kod uređenja samih prostora gdje je moguće organizirati različite volonterske akcije koje bi potakle lokalnu zajednicu da se aktivnije uključi u život same ustanove te doprinijele većoj senzibilizaciji javnosti za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi.

Svakako je potrebno raditi na povećanju resursa zajednice koje su na raspolaganju djeci (poludnevni boravak u sklopu domova, stručna pomoć i podrška obiteljima), ali i na promociji udomiteljstva (kao primarno navođenog oblika izvaninstitucionalne skrbi za djecu), odnosno omogućavanja djetetu da odrasta u poticajnom obiteljskom okruženju u svojoj primarnoj lokalnoj zajednici, a u vidu očuvanja djetetova najboljeg interesa. Osim toga, proces deinstitutionalizacije bi trebao dovesti do smanjenja broja djece u institucijama, što će omogućiti socijalnim radnicima da više pažnje posvete svakom pojedinom djetetu, sukladno njegovim potrebama. Iako je vidljivo da postoje pozitivni ishodi provođenja procesa deinstitutionalizacije u Hrvatskoj, potrebno je nastaviti u tom smjeru, te pratiti daljnji napredak centara kao pružatelja usluga u zajednici. Nadalje, potrebno je transformirati dječje domove, primjerice, na način da se u dječjim domovima pružaju usluge poludnevnog zbrinjavanja djece koja i dalje žive u svojim obiteljima (Ajduković, 2004), kako bi se mogao uspostaviti kvalitetniji odnos na relaciji dijete-obitelj, a u cilju bržeg izlaska djeteta iz institucionalne skrbi te vraćanja u obitelj. Primjer dobre prakse osiguravanja uvjeta za povratak djece u primarnu obitelj predstavlja Engleska, gdje je promjenom fokusa od izvanobiteljske skrbi prema obiteljskoj podršci došlo do povećanja povratka djece u vlastite obitelji za čak 80% u dvije godine (Thoburn, 2002, prema Sladović Franz i Mujkanović, 2003). Centar za pružanje usluga u zajednici "Izvor" – Selce dobar je primjer u praksi kada govorimo o transformaciji domova za djecu, gdje se uz uslugu poludnevnog smještaja djece, pruža i stručna pomoć i podrška djeci i obiteljima u zajednici. Na taj način djeca odrastaju u primarnoj lokalnoj zajednici, a prije svega u svojoj obitelji (ili u udomiteljskim obiteljima), ne gube se socijalne veze koje dijete već ima, te je puno veća integracija djeteta u zajednicu, što je svakako u najboljem interesu djeteta. Navedimo kako postoji velika potreba za uvođenjem različitih oblika udomiteljstva koji kod nas još nisu razvijeni, a posebice specijaliziranog udomiteljstva za djecu s teškoćama u razvoju i djecu s problemima u ponašanju. Osim toga, potrebno je riješiti problem regionalne neravnornosti udomiteljstva i ostalih oblika skrbi i usluga, kako bi se spriječilo premještanje djece iz njihove primarne sredine i omogućila jednaka dostupnost smještaja i usluga svima, neovisno o mjestu stanovanja (Sabolić i Vejmelka, 2015).

Nadalje, u rezultatima istraživanja odgajatelji navode kako je potrebno unaprijediti postupak prijema djeteta u ustanovu. U praksi socijalne skrbi za djecu često nailazimo na brojne poteškoće. Pri donošenju odluka koje se tiču djeteta u sustavu socijalne skrbi, pogotovo odluke o izdvajanju djeteta iz obitelji nameće se pitanje „Kada je zapravo pravo vrijeme za to?“. Kako odlučiti da li je u djetetovu najboljem interesu (točnije ono što mi smatramo da je djetetov interes) djetetu oduzeti pravo na život s obitelji te presuditi u korist prava na zaštitu? Stručnjaci se slažu da je u situacijama u kojima se krše djetetova prava i povređuje njegovo dostojanstvo i ne postoji drugo rješenje, dijete potrebno iz takve obitelji izdvojiti. Kod nas je u praksi nerijetko prisutan model „spašavanja djece“ naspram modela „podrške obitelj“ (Ajduković, 2004) što znači da izostaje pravovremena i prikladna podrška obitelji prije izdvajanja djeteta, te se dijete izdvaja kako bi ga se spasilo od ekstremnih situacija kojima je nažalost izloženo, smješta u instituciju, a pomoć i podrška roditeljima i dalje izostaje. Potrebu za radom na poboljšanju odnosa dijete-obiljež kao preporuku za unapređenje navode i odgajatelji u ovom istraživanju. Izuzetno je važno da stručnjaci rade s obitelji za vrijeme dok je dijete u skrbi. Na taj se način obitelj može savjetovati, može se ukazati na počinjene greške i educirati, usmjeriti obitelj te se može raditi na mijenjanju nefunkcionalnih ponašanja, a samim time se obitelj može pripremiti na mogući povratak djeteta. Tretman roditelja kojima je oduzeto pravo da žive s djetetom, te rad na poboljšanju uvjeta u primarnoj obitelji je neophodan, jer nije moguće očekivati da će obitelj bez stručne, vanjske pomoći i podrške moći postići promjenu te preuzeti pravovaljanu skrb i brigu o djetetu.

Iako odgajatelji koji su sudjelovali u istraživanju navode kako nastavljaju kontakte s korisnicima i nakon njihovog izlaska iz ustanove, također navode kako bi posebnu pažnju trebalo usmjeriti na pružanje pomoći i podrške djeci koja izlaze iz sustava socijalne skrbi i trebaju započeti samostalan život. Mladi koji po završetku školovanja ili zbog navršavanja punoljetnosti moraju napustiti instituciju, susreću se s brojnim problemima i poteškoćama prilikom prilagodbe na život izvan institucije. Vijeće Europe (2009, prema Sladović Franz i Branica, 2013) naglasilo je da je adekvatan izlazak iz skrbi „Proces koji mladima pomaže da bez većih potresa prijeđu iz sustava socijalne skrbi u samostalan život. Uključuje školovanje, stručnu izobrazbu i učenje životnih vještina tijekom trajanja skrbi, te “usluge produžene skrbi” za pomoć mladima nakon osamostaljenja. Usluge uključuju: savjetovanje, obuku iz životnih vještina za samostalan život nakon izlaska iz skrbi, resurse u zajednici, oslobođenje od troškova studija i različite oblike financijske pomoći.“ (Sladović Franz i Branica, 2013). Za djecu u skrbi vrlo je problematičan izlazak iz skrbi bilo da se radi o povratku u vlastitu obitelj ili početku samostalnog života što su identificirala istraživanja sa stručnjacima i korisnicima (Byrnes, Macallair i Shorter, 2002, Holzer, 1996, Maruna 2001, prema Barton, 2006).

Kad je riječ o ograničenjima ovog istraživanja ona mogu biti korisna prilikom planiranja budućih istraživanja. Uzorkovanje korišteno u istraživanju bilo je prigodno, iz čega proizlazi nemogućnost uopćavanja ili generalizacije rezultata istraživanja na cjelokupnu populaciju odgajatelja iako su istraživanjem obuhvaćeni odgajatelji iz svih 14 državnih domova za djecu (Milas, 2005). Nadalje, moguća ograničenja istraživanja proizlaze iz korištenog upitnika te je moguće da njime nisu obuhvaćeni svi relevantni aspekti postavljenih istraživačkih pitanja, a prikladnija metoda prikupljanja podataka putem intervjua ili fokusne grupe omogućila bi dublje razumijevanje. S druge strane, poštivana su etička načela anonimnosti sudionika, povjerljivosti te dobrovoljnosti sudjelovanja u istraživanju (mogućnost ne sudjelovanja u istraživanju, mogućnost ne odgovaranja na pitanje). Prijedlozi za buduća istraživanja uključuju razumijevanje područja u kojima se stručnjaci koji rade u domovima s djecom smatraju nekompetentnima kako bi se mogle organizirati edukacije iz tih područja te unaprijediti njihov rad, a time i skrb za djecu, njihovi savjeti za uspješniju transformaciju domova u ustanove za pružanje usluga u zajednici, kao i specifično definiranje najboljeg interesa djece u skrbi iz perspektive zaposlenika u skrbi za djecu.

Zaključno, djetetu je potrebno osigurati što prirodnije okruženje u skrbi izvan obitelji. Potrebno ga je integrirati u životnu zajednicu, nadomjestiti mu obiteljsku toplinu, brinuti o podmirenju životnih potreba djeteta te mu pružiti stabilnost i podršku. S druge strane, neophodan je stručan rad s njegovim značajnim odraslima dok je dijete na smještaju u instituciji. Budući da je ostajanje djece unutar formalnog sustava skrbi u velikom broju slučajeva predugo, često dolazi do poteškoća te se javlja rizik teže kasnije prilagodbe djeteta na samostalni život. Upravo je pokušaj suzbijanja takvih i drugih rizika temelj za rad stručnjaka s djecom u skrbi.

LITERATURA

1. Ajduković, M. (2004): Pristupi zbrinjavanju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Europi. *Revija za socijalnu politiku*. 11 (3-4). 299-321.
2. Ajduković, M., Urbanc, K. (2010): Kvalitativna analiza iskustva stručnih djelatnika kao doprinos evaluaciji procesa uvođenja novog modela rada u centre za socijalnu skrb. *Ljetopis socijalnog rada*. 17 (3). 319-352.
3. Alinčić, M., Bakarić Abramović, A, Hrabar, D., Jakoslav-Lozić, D, Korać, A. (2001): *Obiteljsko pravo*. Narodne novine. Zagreb.
4. Barth, R. P. (2002): *Institutions vs. Foster Homes: The Empirical Base for the Second Century of Debate*. Chapel Hill, NC: UNC, School of Social Work. Jordan Institute for Families.

5. Barton, W.H. (2006): Incorporating the Strengths Perspective into Intensive Juvenile Aftercare. *Western Criminology Review*. 7 (2). 48-61.
6. Braun, V., Clarke, V. (2006): Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*. 3(2). 77-101.
7. Browne, K. (2009): The risk of harm to young children in institutional care. Save the children. London.
8. Burton, J., Van den Broek, D. (2009): Accountable and countable: Information management systems and the bureaucratization of social work. *The British Journal of Social Work*. 39(7). 1326-1342.
9. Csaky, C. (2009): Keeping Children Out of Harmful Institutions. Why we should be investing in family-based care. London, St John's Lane. Save the Children.
10. DAPHNE (2007): De-institutionalising and transforming children's services: A guide to good practice. WHO Collaborating Centre for child care and protection. Birmingham.
11. Delap, E. (2011): Scaling down. Reducing, reshaping and improving residential care around the world. Every Child.
12. Department of Health (2002): Children's Homes. National Minimum Standards. Children's Homes Regulations. London. The Stationery Office.
13. Fernandez, E. (1996): Significant harm: Unravelling child protection decisions and substitute care careers of children. Aldershot, Brookfield USA, Hong Kong, Singapore, Sydney. Avebury.
14. Groark, C.J., McCall, R.B., Muhamedrahimov, R., Nikofova, N., Palmov, O. (2003): The Effects of Improving Caregiving on Early Development. University of Pittsburgh. Office of Child Development.
15. Hrabar, D. (2005): Pravo djeteta na obiteljski život. *Dijete i društvo*. 7 (2). 382-397.
16. International social services: Pravo djeteta na odrastanje u obitelji. Retrieved 10 June, 2015 from <http://www.iss-ssi.org/index.php/en/resources/>
17. Jovančević, M. (2008): O važnosti ranog odnosa dojenče-roditelj. U: Ajduković, A., Radočaj, T. (ur.). Pravo djeteta na život u obitelji. Unicef. Zagreb. 27-41.
18. Kertesz, M. Humphreys, S., Carnovale, C. (2012): Reformulating current record keeping practices in out-of-home care: recognising the centrality of the archive. *Archives and Manuscripts*. 40(1). 42-53.
19. Klarin, M. (2006): Razvoj djece u socijalnom kontekstu: Roditelji, vršnjaci, učitelji- kontekst razvoja djeteta. Naklada Slap. Jastrebarsko.
20. Konvencija o pravima djeteta (2001). Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži. Zagreb.

21. Milas, G. (2005): Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima. Naklada Slap. Jastrebarsko.
22. Ministarstvo socijalne politike i mladih (2015): Godišnje statističko izvješće o drugim pravnim osobama koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u 2014. Retrieved, 26 September, 2015 from <http://www.mspm.hr/content/download/12830/96615/file/Godi%C5%A1nje%20statisti%C4%8Dko%20izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20drugim%20pravnim%20osobama%20koje%20obavljaju%20djelatnost%20socijalne%20skrbi%20u%202014.xls>
23. Ministarstvo socijalne politike i mladih (2015): Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u 2014. Retrieved 26 September, 2015 from <http://www.mspm.hr/content/download/12829/96612/file/Godi%C5%A1nje%20statisti%C4%8Dko%20izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20domovima%20i%20korisnicima%20socijalne%20skrbi%20u%202014%20.xls>
24. Ministarstvo socijalne politike i mladih (2015): Godišnje statističko izvješće o primjenjivim pravima socijalne skrbi u 2014. Retrieved 26 September, 2015 from <http://www.mspm.hr/content/download/12828/96609/file/Godi%C5%A1nje%20statisti%C4%8Dko%20izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20primjenjivim%20pravima%20socijalne%20skrbi%20u%20%202014.%20godini%20.xlsx>
25. Ministarstvo socijalne politike i mladih (2015): Godišnje statističko izvješće o zaposlenicima u ustanovama socijalne skrbi u 2014. Retrieved, 26 September, 2015 from <http://www.mspm.hr/content/download/12831/96618/file/Godi%C5%A1nje%20statisti%C4%8Dko%20izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20zaposlenicima%20u%20ustanovama%20socijalne%20skrbi%20u%20%202014.xls>
26. Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (2010): Plan deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016. (2018.). Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi. Zagreb.
27. Pećnik, N., Raboteg Šarić, Z. (2005): Neformalna i formalna podrška jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima. *Revija za Socijalnu Politiku*. 12(1). 1-21.
28. Richter, L. (2004): The importance of caregiver-child interactions for the survival and healthy development of young children. A review. World Health Organization. Switzerland.
29. Sabolić, T., Vejmelka, L. (2015): Udomiteljstvo djece u hrvatskoj iz perspektive udomitelja i stručnjaka. *Holon*. 5(1). 6-42.
30. Sladović Franz, B., Mujkanović, Đ. (2003): Percepcija socijalne podrške djeci u dječjim domovima i u udomiteljskim obiteljima. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*. 11 (2). 161-170.
31. Sladović Franz, B. (2004): Odabir izvanobiteljskog smještaja djece ugroženog razvoja u obitelj. *Ljetopis socijalnog rada*. 11(2). 215-228.

32. Sladović Franz, B. (2011): Značajke procesa odlučivanja u socijalnoj skrbi za djecu. Ljetopis socijalnog rada. 18(3). 439-467.
33. Sladović Franz, B., Branica, V. (2013): The relevance and experience of education from the perspective of Croatian youth in-care. *European Journal of SocialWork*. 16(1). 137 – 152.
34. Sladović Franz, B., Kregar Orešković, K., Vejmelka, L. (2007): Iskustvo života u dječjem domu: Kvalitativna analiza izjava mladih. Ljetopis socijalnog rada. 14(3). 553-578.
35. Stein, M. (2005): Young people aging out of care: The poverty of theory. *Children and Youth Services Review*. 28(4). 422–434.
36. Vejmelka, L. (2012): Okolinske i osobne odrednice nasilja među djecom u dječjim domovima, doktorska disertacija. Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada. Zagreb.
37. Vejmelka, L., Majdak, M. (2014): Specifičnosti nasilja kod djece smještene u domovima. Zbornik konferencije Nasilje na Internetu među i nad djecom i mladima. Zagreb. Društvo za socijalnu podršku, 2014, 51-74.
38. Vijeće Europe (2006): Prava djece u skrbi i u riziku.
39. Vlada Republike Hrvatske (2011): Strategija razvoja sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016. Zagreb. Vlada Republike Hrvatske.
- 40.
41. Whitebook, M. (2015): Child Care Workers: High Demand, Low Wages. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 563(1). 146-161.
42. Willumsen, E., Skivenes, M. (2005): Collaboration between service users and professionals: Legitimate decisions in child protection – a Norwegian model. *Child & Family Social Work*. 10 (3). 197–206.
43. Žižak, A., Koller-Trbović, N. (1999): Odgoj i tretman u institucijama socijalne skrbi. Edukacijsko rehabilitacijski fakultet. Zagreb.
44. Xonar (2015). Retrieved 27 June, 2015 from www.xonar.nl
45. Common thread group (2015). Retrieved 27 June, 2015 from www.commonthreadgroup.com